Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
A. RANTOS
представено на 4 октомври 2024 година [1]

Дело C-365/23 [Arce] [i]

SIA „A“
срещу
C,
D,
E

(Преюдициално запитване, отправено от Augstākā tiesa (Senāts) (Върховен съд, Латвия)

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Член 1 — Приложно поле —Член 2, буква б) — Понятие „потребител“ — Член 3, параграф 1 — Член 4, параграф 2 — Член 5 — Член 6, параграф 1 — Член 8а — Договор с общи условия — Договор, сключен между продавач или доставчик, предоставящ услуги за спортно развитие и подпомагане на кариерата, и спортист, ненавършил пълнолетие играч „надежда“, представляван от родителите си — Договорна клауза, установяваща задължението за заплащане на този продавач или доставчик на възнаграждение в размер на 10 % от приходите, получени от този спортист през следващите петнадесет години — Харта на основните права на Европейския съюз — Член 17 — Право на собственост —Член 24 — Права на детето“

I. Въведение

1. Настоящото преюдициално запитване се отнася до тълкуването на член 2, буква б), член 3, параграф 1, член 4, параграф 2, член 5, член 6, параграф 1 и член 8а от Директива 93/13/ЕИО [2] относно неравноправните клаузи в потребителските договори във връзка с член 17, параграф 1 и член 24 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).

[1] Език на оригиналния текст: френски.

[i] Името на настоящото дело е измислено. То не съвпада с истинското име на никоя от страните в производството.

[2] Директива на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273, и поправка в ОВ L 17, 2023 г., стр. 100), изменена с Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година относно правата на потребителите (ОВ L 304, 2011 г., стр. 64).

2. Запитването е отправено в рамките на спор между A, дружество с ограничена отговорност по латвийското право, учредено с цел да осигурява развитието на спортистите в Латвия (наричано по-нататък „дружеството A“), и физическите лица C — ненавършил пълнолетие играч аматьор „надежда“, и неговите родители, D и E (наричани по-нататък „родителите“), по повод на предявеното от дружеството A плащане на дължимото от C възнаграждение за получени услуги по силата на договор за услуги в подкрепа на спортното развитие и кариерата, сключен на 14 януари 2009 г. между дружеството A, от една страна, и C и неговите родители, от друга страна (наричан по-нататък „спорният договор“).

3. В рамките на настоящото дело Съдът ще трябва да разгледа приложимостта на правото на Съюза в областта на защитата на потребителите, и по-специално на Директива 93/13, по отношение на договор като спорния в особения контекст на първоначално ненавършил пълнолетие потребител, представляван от родителите си, който по време на действието на договора е навършил пълнолетие и е станал професионален играч. Бъдещото решение, което следователно ще определи обхвата на прилагане на тази директива, очевидно ще има отражение върху съдържанието на този вид договори, и то далеч извън областта на спорта.

II. Правна уредба

A. Правото на Съюза

1. Директива 93/13

4. Съгласно десето, тринадесето и шестнадесето съображение от Директива 93/13:

„като има предвид, че по-ефективна защита на потребителите може да се осъществи чрез приемане на еднакви правила относно неравноправните клаузи; като има предвид, че тези правила следва да се прилагат за всички договори, сключени между продавач[или доставчик,] от една страна, и потребители; като има предвид, че в резултат на това от сферата на действие на настоящата директива трябва да се изключат трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право и дружествени договори и устави на дружества;

[…]

като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; като има предвид, че следователно не е необходимо да се включват [в приложното поле на настоящата директива клаузи], които отразяват [императивни] нормативни или административни разпоредби, както и принципите или разпоредбите на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна; като има предвид, че в този смисъл изразът „[императивни] законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни;

[…]

като има предвид, че преценката съобразно общо установените критерии за неравноправен характер на условията, по-специално при търговски дейности с обществен характер[, с които] се извършват колективни услуги при наличие на солидарност между ползвателите, трябва да се допълни с подходи, позволяващи цялостна оценка на различните интереси на участниците; като има предвид, че това съставлява изискването за добросъвестност; като има предвид, че при преценката за добросъвестност се отделя специално внимание на силата на позицията[,] от която всяка договаряща страна преговаря, като например дали потребителят е бил подтикнат да приеме условията и дали стоките или услугите са продадени или предоставени по нарочна поръчка от негова страна; като има предвид, че изискването за добросъвестност може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси;“.

5. Член 1, параграф 1 от тази директива предвижда:

„Настоящата директива има за цел да сближи законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“.

6. Съгласно член 2, буква б) от посочената директива понятието „потребител“ е определено като „всяко физическо лице, което […] участва поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност“. Съгласно член 2, буква в) от същата директива понятието „продавач или доставчик“ означава „всяко физическо или юридическо лице, което […] участва поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичноправен или частноправен контекст“.

7. Член 3 от Директива 93/13 предвижда:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

Фактът, че някои аспекти от дадена клауза или някоя отделна клауза са индивидуално договорени, не изключва приложението на настоящия член към останалата част на договора, ако общата преценка на договора сочи, че той е договор с общи условия.

Когато продавач или доставчик твърди, че клауза от договор с общи условия е договорена индивидуално, той следва да докаже това с факти.

[…]“.

8. Член 4 от тази директива предвижда:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се извършва нито по отношение на основния предмет на договора, нито по отношение на съответствието между цената и възнаграждението, от една страна, и стоките, които ще се доставят или услугите, които ще се предоставят в замяна, от друга страна, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

9. Член 5 от посочената директива предвижда по-специално, че „[п]ри договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език“.

10. Член 6, параграф 1 от същата директива предвижда:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

11. Член 8 от Директива 93/13 гласи, че „[д]ържавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на тази директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите“.

12. Съгласно член 8а, параграф 1 от тази директива:

„Когато държава членка приема разпоредби в съответствие с член 8, тя информира Комисията за това, както и за всякакви последващи промени, по-специално когато тези разпоредби:

– разширяват приложението на оценката за неравноправност спрямо индивидуално договорени договорни клаузи или спрямо адекватността на цената или възнаграждението, или

– съдържат списъци на клаузи на договори, които се считат за неравноправни“.

2. Директива 2005/29/ЕО

13. Член 5, параграф 3 от Директива 2005/29/ЕО [3] гласи следното:

„Търговски практики, които е възможно да изопачат съществено икономическото поведение само на ясно установима група потребители, които са особено уязвими към практиката или към основния продукт поради своята физическа или умствена недоразвитост, възраст или лекомислие по начин предвидим за търговеца, се оценяват от гледна точка на средния представител на тази група. Това не засяга обичайната и законосъобразна рекламна практика на преувеличени изявления или изявления, които не трябва да се приемат буквално“.

Б. Латвийското право

1. Гражданският кодекс

14. Член 186 от Latvijas Republikas Civillikums (Граждански кодекс на Република Латвия, наричан по-нататък „Гражданският кодекс“) от 20 февруари 1937 г. [4] гласи, че „[р]одителите представляват съвместно децата си в техните лични и имуществени отношения (съвместно представителство)“.

15. Съгласно член 223 от Гражданския кодекс „[б]ащата и майката са настойници или попечители на ненавършилите пълнолетие свои деца по силата на правото си на упражняване на родителски права“.

16. Член 293 от този кодекс предвижда:

„По въпроси, които засягат ненавършилото пълнолетие лице и са в негов интерес, настойникът или попечителят може да сключва всякакъв вид договори и да получава и извършва плащания. Всички тези действия са обвързващи за ненавършилото пълнолетие лице, при условие че настойникът или попечителят е действал добросъвестно и не е превишил границите на доброто финансово управление, и не са обвързващи за ненавършилото пълнолетие лице след навършване на пълнолетие, освен ако съществуват специални нужди“.

17. Съгласно член 1408 от посочения кодекс „[н]енавършилите пълнолетие лица не са дееспособни“.

[3] Директива на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2005 година относно нелоялни търговски практики от страна на търговци към потребители на вътрешния пазар и изменение на Директива 84/450/ЕИО на Съвета, Директиви 97/7/ЕО, 98/27/ЕО и 2002/65/ЕО на Европейския парламент и на Съвета, и Регламент (ЕО) № 2006/2004 на Европейския парламент и на Съвета („Директива за нелоялни търговски практики“) (ОВ L 149, 2005 г., стр. 22; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 14, стр. 260, наричана по-нататък „Директивата за нелоялни търговски практики“).

[4] *Valdības Vēstnesis*, 1937 г., № 41.

2. Закон за защита на правата на потребителите

18. Член 1 от Patērētāju tiesību aizsardzības likums (Закон за защита на правата на потребителите) от 1 април 1999 г.[5], озаглавен „Използвани понятия в закона“, в действащата му редакция към датата на сключване на спорния договор, определя в точки 3 и 4 следните понятия:

„потребител“ е всяко физическо лице, което заяви желанието си да придобие, придобива или да може да придобие или ползва стоки или услуги, които не са предназначени за неговата търговска или професионална дейност;

„доставчик на услуги“ е всяко лице, което при упражняване на своята стопанска или професионална дейност предоставя услуга на потребител; […]“.

19. В редакцията, която е в сила към датата на сключване на спорния договор, член 6 от този закон, озаглавен „Неравноправни договорни клаузи“, гласи:

„[…]

(2) Договорните клаузи трябва да бъдат изразени на ясен и разбираем език.

(3) Договорна клауза, която не е договорена между страните, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

[…]

(8) Включените неравноправни клаузи в договори между производител, продавач или доставчик на услуги и потребители са нищожни от момента на сключването на договора, но договорът продължава да действа, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.

[…]“.

20. Член 6, параграф 2^2 от посочения закон, който транспонира в латвийското право член 4, параграф 2 от Директива 93/13, в редакцията му, влязла в сила на 1 юли 2014 г., гласи:

„Този член не се прилага към договорните клаузи, определящи предмета на договора или отнасящи се до съответствието между цената или възнаграждението, от една страна, и стоките или услугите, от друга страна, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език. […]“.

[5] *Latvijas Vēstnesis*, 1999 г., № 104/105.

III. Спорът в главното производство, преюдициалните въпроси и производството пред Съда

21. A, дружество с ограничена отговорност по латвийското право, има за цел осигуряване развитието на спортистите в Латвия. За тази цел то им предлага набор от услуги за развитие на техните професионални способности и кариера чрез сключване на договори, които предвиждат задължение за бъдещи плащания при определени условия.

22. C е ненавършило пълнолетие 17-годишно физическо лице, което в самото начало на 2009 г. е млад спортист в областта на баскетбола, който все още не е започнал професионалната си спортна кариера (следователно той не е бил нает от клуб).

23. На 14 януари 2009 г. дружеството A, от една страна, и C и родителите му, от друга страна, сключват спорния договор в полза на C. Целта на този договор е да осигури на C успешна професионална спортна кариера в областта на баскетбола. Договорът е сключен за срок от петнадесет години, тоест до 14 януари 2024 г.

24. В този контекст посоченият договор предвижда, че дружеството A предлага на C редица услуги [6]. По силата на точка 6.1 от същия договор (наричана по-нататък „спорната клауза“) C се задължава да заплаща на това дружество като насрещна престация възнаграждение в размер на 10 % от всички нетни приходи от свързаните със съответния спорт дейности във връзка с игри, реклама, маркетинг и медийни изяви, получени през срока на действие на спорния договор, заедно с приложимия в Латвия данък върху добавената стойност, при условие че размерът на тези приходи е поне 1500 евро месечно.

25. От предоставената от запитващата юрисдикция информация е видно, че горепосочената клауза е била предварително установена от дружеството A и не е била индивидуално договорена по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13. Следователно ставало въпрос за договор с общи условия, подписан със същото съдържание и от други млади спортисти.

26. Според запитващата юрисдикция през 2009 г. и 2010 г. дружеството A е предоставяло на C услуги в подкрепа на спортното развитие и кариерата, предвидени в спорния договор, по-специално индивидуални обучения и в екип под надзора на специалисти, което изисквало заплащане на финансови средства от страна на това дружество. Въпреки че част от предлаганите услуги не били използвани от C, според дружеството A C и неговите родители нарушили този договор, като не платили на това дружество възнаграждението, предвидено за получените услуги.

27. Като се има предвид, че приходите на C, който междувременно станал професионален баскетболист, от сключените със спортни клубове договори възлизали общо на 16 637 779,90 евро през съответния период, C следователно бил длъжен да плати 10 % от тази сума на дружеството A, тоест сума в размер на 1 663 777,99 евро.

28. На 29 юни 2020 г. дружеството A предявява съдебен иск срещу C и неговите родители за получаване на предвиденото в спорния договор възнаграждение.

[6] Предлаганите услуги от дружеството A включват по-специално обучение и трениране, спортна медицина и съдействие от спортен психолог, мерки за подпомагане на кариерата (а именно изготвяне, изпълнение и мониторинг на кариерния план и сключване на договори между спортиста и клубовете), както и подкрепа в областта на маркетинга, правната помощ и счетоводството.

29. Първоинстанционният съд, а впоследствие и въззивният съд отхвърлят предявените от дружеството A искове, по-специално с мотива че спорният договор не е в съответствие с националните разпоредби относно защитата на правата на потребителите и че спорната клауза е неравноправна.

30. Дружеството A подава касационна жалба пред запитващата юрисдикция Augstākā tiesa (Senāts) (Върховен съд, Латвия), в подкрепа на която твърди, че разпоредбите относно защитата на правата на потребителите не се прилагат в настоящия случай, тъй като въпросният договор трябва да се счита за спадащ към договорите със спортисти от категорията „млада надежда“, за които тези разпоредби не следвало да се прилагат. С жалбата си това дружество иска да бъде отправено преюдициално запитване до Съда.

31. Според тази юрисдикция Съдът вече е тълкувал понятието „потребител“, но към настоящия момент не е разглеждал в практиката си въпроса дали разпоредбите за защита на правата на потребителите са приложими в областта на спорта.

32. В това отношение според нея следва да се приеме, че това е така. Всъщност при липсата на специална правна уредба, която да ги изключва от приложното поле на Директива 93/13, договорите в областта на спорта могат да бъдат квалифицирани съгласно разпоредбите на тази директива като „договори, сключени между продавач или доставчик и потребител“.

33. Освен това според посочената юрисдикция е ирелевантно обстоятелството, че дейността на младия спортист впоследствие е придобила основно професионален характер, тъй като това обстоятелство само по себе си не може да попречи на получателя на услугите да се позове на качеството „потребител“ по смисъла на Директива 93/13[7].

34. Освен това същата юрисдикция подчертава различията в съдебната практика на държавите членки, от които също произтича необходимостта от отправяне на преюдициални въпроси относно това дали изискванията в областта на защитата на потребителите, предвидени в тази директива, се прилагат към договори, сключени между млади спортисти и спортни клубове[8].

[7] Следователно настоящото дело се различава от делата, разгледани в практиката на Съда, които се отнасят до прилагането на правните разпоредби в областта на определянето на компетентността (вж. решения от 25 януари 2018 г., Schrems (C-498/16, EU:C:2018:37, т. 31, 38 и 39 и цитираната съдебна практика), и от 10 декември 2020 г., Personal Exchange International (C-774/19, EU:C:2020:1015, т. 40 и 42 и цитираната съдебна практика).

[8] Вж. в този смисъл, относно значението на осигуряването на еднообразно тълкуване на правото на Съюза, решение от 6 октомври 2021 г., Consorzio Italian Management и Catania Multiservizi (C-561/19, EU:C:2021:799, т. 49). Съгласно информацията, с която разполага запитващата юрисдикция, в решение от 23 май 2019 г. Cour d'appel de Paris (Апелативен съд Париж, Франция) приема, че баскетболист, сключил в качеството си на бъдещ играч договор за услуги със спортна агенция, съгласно който агенцията се задължава да води от негово име преговори със спортни клубове за наемане на този играч, докато последният се задължава да плати на тази агенция определена сума, изчислена като част от приходите по сключените в рамките на това сътрудничество договори, действа като потребител, а не в качеството на професионалист (AC Париж, 2, 23.5.2019 г., № 1602277). Обратно, в решение от 7 ноември 2002 г. Oberlandesgericht München (Висш областен съд Мюнхен, Германия) приема по спор между млад тенисист и спортна агенция, произтичащ от договор за услуги, аналогичен на сключения между страните по настоящото дело, че по отношение на това правоотношение не се прилагат националните разпоредби за защита на потребителите (BOC Мюнхен, 7.11.2002 г. — 19 U 3238/02).

35. При тези обстоятелства Augstākā tiesa (Senāts) (Върховен съд) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Попада ли в приложното поле на [Директива 93/13] договор за предоставяне на услуги за подпомагане на развитието и кариерата на спортист, сключен между, от една страна, търговец, упражняващ професионалната си дейност в областта на развитието и тренировката на спортисти, и от друга страна, ненавършило пълнолетие лице, представлявано от неговите родители, което към момента на сключване на договора не упражнява професионална дейност в областта на съответния спорт?

2) При отрицателен отговор на първия въпрос, допуска ли Директива 93/13 национална съдебна практика, която тълкува правната уредба, с която тази директива е транспонирана в националния правен ред, в смисъл, че съдържащите се в нея разпоредби за защита на правата на потребителите са приложими и по отношение на такива договори?

3) При утвърдителен отговор на първия или втория въпрос, може ли национален съд да извърши преценка за неравноправност в съответствие с член 3 от Директива 93/13 на договорна клауза, която предвижда, че за предоставянето на посочените в договора услуги за подпомагане на развитието и кариерата в определен спорт младият спортист се задължава да плаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите, които ще получава през следващите 15 години, и да не приеме, че посочената клауза е част от клаузите, които не подлежат на преценка за неравноправност съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13?

4) При утвърдителен отговор на третия въпрос, следва ли договорна клауза, която предвижда, че за предоставянето на посочените в договора услуги за подпомагане на развитието и кариерата на спортист младият спортист се задължава да плаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите, които ще получава през следващите 15 години, да се счита за съставена на ясен и разбираем език по смисъла на член 5 от Директива 93/13, като се има предвид, че към момента на сключване на договора младият спортист не е разполагал с ясна информация за стойността на предоставената услуга и за сумата, която трябва да плаща за нея, която информация да му позволи да оцени финансовите последици, които могат да настъпят за него?

5) При утвърдителен отговор на третия въпрос, следва ли да се счита, че договорна клауза, която предвижда, че за предоставянето на посочените в договора услуги за подпомагане на развитието и кариерата на спортист младият спортист се задължава да плаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите, които ще получава през следващите 15 години, представлява по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 клауза, която създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора, като се има предвид, че този параграф не свързва стойността на предоставената услуга с разходите на потребителя?

6) При утвърдителен отговор на петия въпрос, противоречи ли на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 решение на национален съд, с което сумата, която може да се изиска да бъде платена от потребителя на доставчика на услуги, се намалява до размера на действителните разходи, направени от него за предоставянето на услугите на потребителя въз основа на договора?

7) При отрицателен отговор на третия въпрос и ако договорната клауза, която предвижда, че за предоставянето на посочените в договора услуги за подпомагане на развитието и кариерата на спортист потребителят се задължава да плаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите, които ще получава през следващите 15 години, не подлежи на преценка за неравноправност в съответствие с член 4, параграф 2 от Директива 93/13, може ли националният съд, след като установи, че размерът на възнаграждението е явно непропорционален на приноса на доставчика на услуги, все пак да обяви тази договорна клауза за неравноправна на основание на националното право?

8) При утвърдителен отговор на седмия въпрос, трябва ли в случай на договор, сключен с потребител, когато член 8а от Директива 93/13 все още не е бил влязъл в сила, да се вземе предвид предоставената в съответствие с член 8а от тази директива информация от държавата членка на Европейската комисия относно приети от държавата членка в съответствие с член 8 от същата директива разпоредби, и ако това е така — ограничена ли е компетентността на националните съдилища от предоставената от държавата членка информация в съответствие с член 8а от Директива 93/13, когато държавата членка е посочила, че нейното законодателство не превишава установените в тази Директива минимални правила?

9) При утвърдителен отговор на първия или втория въпрос, какво значение има с оглед на член 17, параграф 1 от Хартата във връзка с член 24 от нея за прилагането на правната уредба, с която в националния правен ред са транспонирани разпоредбите на Директива 93/13, обстоятелството, че към момента на сключване на договора за предоставяне на съответните услуги с петнадесетгодишен срок младият спортист не е бил навършил пълнолетие, поради което посоченият договор е сключен от неговите родители от името на ненавършилото пълнолетие лице, задължавайки го да плаща възнаграждение в размер на 10 % от всички приходи, които получава през следващите 15 години?

10) При отрицателен отговор на първия или втория въпрос, като се има предвид, че спортните дейности попадат в приложното поле на правото на Съюза, нарушава ли основните права, гарантирани от член 17, параграф 1 от Хартата във връзка с член 24, параграф 2 от нея, договор за предоставяне на услуги с петнадесетгодишен срок, сключен с ненавършил пълнолетие млад спортист от родителите му от негово име, който задължава посоченото ненавършило пълнолетие лице да плаща възнаграждение в размер на 10 % от всички приходи, които получава през следващите 15 години?“.

36. Писмени становища пред Съда представят дружеството A, C, латвийското правителство и Европейската комисия. Същите страни, както и родителите, които не са представили писмени становища, представят и устни становища и отговарят на въпросите за устен отговор, поставени от Съда в съдебното заседание за изслушване на устните състезания, проведено на 13 юни 2024 г.

IV. Анализ

A. По допустимостта на някои преюдициални въпроси

37. В писменото си становище дружеството A повдига възражение за недопустимост на третия, четвъртия, петия, седмия, деветия и десетия преюдициален въпрос, тъй като, първо, с въпроси от трети до пети запитващата юрисдикция иска по същество от Съда да приложи, а не да тълкува правото на Съюза, като прецени по-специално, от една страна, дали следва да се счита, че клаузите за определяне на възнаграждението попадат не в приложното поле на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, а на член 3 от нея (трети въпрос), и от друга страна, дали те съответстват на изискванията на член 5 и член 3, параграф 1 от тази директива (четвърти и пети въпрос), второ, седмият въпрос е хипотетичен и накрая, трето, девети и десети въпрос са твърде абстрактни и представляват искане за консултативно становище.

38. В това отношение следва да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда в рамките на сътрудничеството между него и националните юрисдикции, въведено с член 267 ДФЕС, само националният съд, който е сезиран със спора и трябва да поеме отговорността за последващото му съдебно решаване, може да прецени — предвид особеностите на делото в главното производство — релевантността на въпросите, които поставя на Съда. Щом като поставените въпроси се отнасят до тълкуването или до валидността на норма от правото на Съюза, Съдът по принцип е длъжен да се произнесе. От това следва, че свързаните с правото на Съюза преюдициални въпроси по презумпция са релевантни. Съдът може да откаже да се произнесе по такъв въпрос само ако е съвсем очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или когато Съдът не разполага с необходимите фактически и правни елементи, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси [9].

39. В случая обаче следва да се констатира, че актът за преюдициално запитване описва достатъчно подробно правната и фактическата обстановка, в която се вписва делото по главното производство, и предоставените от запитващата юрисдикция сведения позволяват да се определи обхватът на поставените въпроси и да се заключи, че те не са нито лишени от връзка с предмета на този спор, нито са от хипотетично естество. По-специално, от една страна, що се отнася до въпроси от трети до пети, както и до деветия и десетия преюдициален въпрос, от акта за преюдициално запитване е видно, че запитващата юрисдикция иска да установи какъв е смисълът и обхватът на няколко разпоредби от Директива 93/13, за да определи дали може да провери неравноправния характер на спорната клауза, като приложи тази директива. Така тази юрисдикция не иска от Съда да приложи тези разпоредби към фактите по делото, нито да замести нейната преценка със собствената си, което той при всички положения не би могъл да направи [10]. От друга страна, що се отнася до хипотетичния характер на седмия преюдициален въпрос, който според дружеството A произтича от липсата на възможност по латвийското право да се установи прекомерният характер на възвръщаемостта на инвестицията, достатъчно е да

[9] Вж. по-специално решение от 29 юни 2023 г., International Protection Appeals Tribunal и др. (Атентат в Пакистан) (C-756/21, EU:C:2023:523, т. 35 и 36 и цитираната съдебна практика).

[10] Вж. в този смисъл решение от 26 януари 2017 г., Banco Primus (C-421/14, наричано по-нататък „решение Banco Primus“, EU:C:2017:60, т. 57 и цитираната съдебна практика).

се припомни, че в рамките на производството по член 267 ДФЕС функциите на Съда и тези на запитващата юрисдикция са ясно разделени и че именно от компетентност на последната е да тълкува националното законодателство [11].

40. При тези условия считам, че всички поставени от запитващата юрисдикция преюдициални въпроси са допустими.

Б. По същество

41. Тъй като счита, че фактическият контекст, в който се вписва делото в главното производство, повдига редица въпроси, свързани с тълкуването и прилагането на Директива 93/13, запитващата юрисдикция решава да постави редица преюдициални въпроси, които тематично засягат различни аспекти на тази директива, които могат да бъдат групирани по следния начин:

– приложното поле на Директива 93/13 (първи въпрос),

– разширяването на приложното поле в сравнение с минималното равнище на защита, предвидено в тази директива (втори въпрос), и условията за прилагане на националното законодателство съгласно член 8 от нея (седми и осми въпрос),

– третирането на договорните клаузи, отнасящи се до „основния предмет на договора“ или до „цената и възнаграждението“ по смисъла на член 4, параграф 2 от посочената директива (трети въпрос),

– изискването за „прозрачност“ по смисъла на член 4, параграф 2 и член 5 от същата директива (четвърти въпрос),

– преценката на „значителната неравнопоставеност“ при разглеждането на неравноправния характер на дадена клауза по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 (пети въпрос),

– последиците от квалифицирането на договорна клауза като „неравноправна“ съгласно член 6, параграф 1 от тази директива (шести въпрос),

– прилагането на разпоредбите на Хартата при преценката на неравноправните клаузи в потребителските договори (девети и десети въпрос).

1. По приложното поле на Директива 93/13 (първи въпрос)

42. С първия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали клаузите на договор, сключен между, от една страна, продавач или доставчик, упражняващ дейност в областта на развитието на спортисти, и от друга страна, ненавършило пълнолетие лице, представлявано от родителите си, което към момента на сключването на този договор все още не е било нает в областта на спорта, попадат в приложното поле на Директива 93/13.

[11] Вж. решение от 15 януари 2013 г., Križan и др. (C-416/10, EU:C:2013:8, т. 58 и цитираната съдебна практика).

43. В този контекст C и неговите родители, латвийското правителство, както и Комисията считат, че такъв договор попада в приложното поле на тази директива, докато дружеството A предлага да се отговори отрицателно, като по-специално в това отношение изтъква, че бъдещият характер на професионална дейност по никакъв начин не променя характера на договора.

44. Най-напред следва да се припомни, че съгласно член 1, параграф 1 от Директива 93/13 тя има за цел да сближи разпоредбите на държавите членки относно неравноправните клаузи в договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител. Следователно става въпрос за хоризонтален законодателен акт, който има за цел да осигури високо равнище на защита на потребителите [12], като ги защитава срещу неравноправните клаузи, включени във всички видове договори, сключени с продавачи или доставчици. Следователно тази директива е предназначена да се прилага във всички сектори на икономическа дейност и по принцип спрямо всички видове договори за покупка на стоки и за предоставяне на услуги, сключени между продавач или доставчик и потребител [13].

45. На следващо място, както Съдът многократно е посочвал, въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на *възможностите си да преговаря*, така и на *степента си на информираност*, като това положение води до приемането от негова страна на установените предварително от продавача или доставчика условия, без да може да повлияе на съдържанието им [14]. С оглед на това положение на по-слаба страна член 6, параграф 1 от тази директива предвижда, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя. Става въпрос за императивна разпоредба, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях [15].

46. От това следва, че посочената директива има за цел, от една страна, да се справи със ситуации на неравнопоставеност между страните по отношение на договорните клаузи, които може да се дължат на асиметрия в информираността или на техническите умения [16], или на преговорни възможности [17] по отношение на договорните клаузи, и от друга страна, да възпре продавачите или доставчиците да използват неравноправни клаузи в бъдеще [18].

[12] Вж. член 114 ДФЕС, който понастоящем е правното основание на Директива 93/13, както и член 169 ДФЕС и член 38 от Хартата.

[13] Вж. в този смисъл решение от 18 ноември 2020 г., DelayFix (C-519/19, наричано по-нататък „решение DelayFix“, EU:C:2020:933, т. 52 и цитираната съдебна практика), както и известието на Комисията, озаглавено „Насоки за тълкуването и прилагането на Директива 93/13/ЕИО на Съвета относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ C 323, 2019 г., стр. 4—92, наричани по-нататък „Насоките на Комисията“, стр. 5).

[14] Вж. решение от 15 юни 2023 г., Bank M. (Последици от обявяването на договора за недействителен) (C-520/21, EU:C:2023:478, т. 54 и цитираната съдебна практика).

[15] Вж. решение от 11 април 2024 г., Air Europa Líneas Aéreas (C-173/23, EU:C:2024:295, т. 28 и цитираната съдебна практика).

[16] Вж. решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, наричано по-нататък „решение Karel de Grote“, EU:C:2018:320, т. 59), което се отнася до неравнопоставеност между учебно заведение и студент поради асиметрията в информираността и техническите умения между тези страни.

[17] Вж. например решение от 3 септември 2015 г., Costea (C-110/14, наричано по-нататък „решение Costea“, EU:C:2015:538, т. 27 и цитираната съдебна практика), в което Съдът подчертава, че притежаваната от адвокатите висока степен на техническа компетентност не означава, че те не могат да бъдат по-слаба страна спрямо продавач или доставчик.

[18] Вж. в този смисъл решения от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др. (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, наричано по-нататък „решение Gutiérrez Naranjo и др.“, EU:C:2016:980, т. 63), и от 15 юни 2023 г., Bank M. (Последици от обявяването на договора за недействителен) (C-520/21, EU:C:2023:478, т. 58), както и заключението на генерален адвокат Pitruzzella по дело Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:405, т. 53 и цитираната съдебна практика). Вж. също Насоки на Комисията (стр. 9).

47. Именно с оглед на тези цели, преследвани с Директива 93/13, следва да се провери дали спорният договор попада в приложното поле на тази директива.

48. В това отношение следва да се припомни, че Директива 93/13 се прилага, както става ясно от член 1, параграф 1 и член 3, параграф 1 от нея, спрямо клаузите в „договори, сключвани между продавач или доставчик и потребител“, които не са „индивидуално договорен[и]“. Както гласи десето съображение от тази директива, еднаквите правила относно неравноправните клаузи следва да се прилагат за „всички договори“, сключени между „продавач[или доставчик]“, от една страна, и „потребители“, от друга страна, така както са дефинирани в член 2, букви б) и в) от тази директива [19]. Следователно, за да попадне даден договор в приложното поле на същата директива, е необходимо една от страните по договора да е „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от Директива 93/13, а другата страна да е „потребител“ по смисъла на член 2, буква б) от тази директива. С други думи, когато договорът е сключен между продавач или доставчик, от една страна, и потребител, от друга страна, този договор се счита за обхванат от приложното поле на Директива 93/13.

49. В случая отбелязвам, от една страна, че макар от преписката, представена на Съда, да следва, че спорният договор е „договор с общи условия“, изготвен на предварително подготвен формуляр и подписан от много други млади спортисти, дружеството A поддържа, че спорната клауза е била индивидуално договорена [20]. Следователно запитващата юрисдикция трябва да се произнесе по този въпрос, като вземе предвид правилата за разпределение на доказателствената тежест, предвидени в член 3, параграф 2, първа и трета алинея от Директива 93/13, които гласят по-конкретно, че когато продавач или доставчик твърди, че клауза от договор с общи условия е договорена индивидуално, той следва да докаже това с факти [21].

50. От друга страна, безспорно е, че спорният договор е подписан от дружество A, което е действало като „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от тази директива. При тези обстоятелства първият въпрос следва да се разбира в смисъл, че запитващата юрисдикция иска по същество да се установи, на първо място, дали физическо лице като C, което към момента на сключване на спорния договор не упражнява професионална дейност в посочената спортна дисциплина, но впоследствие е станало професионален спортист, трябва във връзка с този договор да се счита за „потребител“ по смисъла на член 2, буква в) от тази директива, така че посоченият договор да попада в приложното поле ratione personae на същата тази директива (а), и на второ място, дали самият предмет на договора, който според дружеството A трябва да се счита за „спадащ към договорите със спортисти от категорията „млада надежда“, може да представлява изключение от приложното поле ratione materiae на Директива 93/13, което да обоснове неприлагането на нейните разпоредби (б).

[19] Вж. решение Karel de Grote (т. 45 и 46).

[20] По-конкретно дружеството A изтъква в съдебното заседание, че C и родителите му са имали възможност да преговарят по спорния договор, тъй като преди подписването му подписалите го страни са се събирали многократно. Все пак това дружество признава, че по време на тези срещи не е бил повдигнат никакъв въпрос относно срока на договора, размера на бъдещите задължения, например по отношение на размера на дължимото възнаграждение, или относно която и да е друга договорна клауза, и че проведените обсъждания се отнасяли преди всичко до баскетбол, съоръжения, тренировки, условия на живот, хранене и др.

[21] Вж. решение от 13 юли 2023 г., Banco Santander (Използване на официален индекс като референтен) (C-265/22, наричано по-нататък „решение Banco Santander“, EU:C:2023:578, т. 62).

а) По приложното поле ratione personae на Директива 93/13

51. Първо, що се отнася до прилагането ratione personae на Директива 93/13, и по-специално на понятието „потребител“, припомням, че съгласно член 2, буква б) от тази директива „потребител“ означава „всяко физическо лице“, което в качеството си на страна по договорите, предмет на [посочената] директива, участва „поради интереси, които са извън рамките на неговата търговска или професионална дейност“. Същата разпоредба, буква в) дава на понятието „продавач или доставчик“ широко определение, съгласно което „продавач или доставчик“ е „всяко физическо или юридическо лице, което в качеството си на страна по договорите, предмет на [същата] директива, участва поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията му, независимо дали в публичноправен или частноправен контекст“.

52. Следователно Директива 93/13 определя договорите, към които се прилага, не според това кои са страните по спора, а според *качеството на страните по договора*, в зависимост от обстоятелството дали те действат или не действат в рамките на осъществяваната от тях търговска или професионална дейност [22]. Всъщност този подход, често квалифициран като „функционален“, съответства на вече припомнената в точка 45 от настоящото заключение идея, на която се основава въведената с тази директива система на защита, а именно че потребителят е в *положение на по-слаба страна* спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на преговорните си възможности, така и на степента си на информираност [23].

53. От това следва, че квалификацията „потребител“ трябва да се преценява във всеки отделен случай с оглед на конкретния договор, като се вземат предвид естеството и предметът на въпросния договор и фактът, че Директива 93/13 цели защитата на потребителите като цялостно по-слаба страна [24]. Следователно, за да се квалифицира дадено лице като „потребител“, е задължително да се разгледа равновесието на правомощията между страните във връзка със съответния договор. Типичните фактори са асиметрията в информираността, техническите познания или преговорните възможности.

54. Същевременно понятието „потребител“ е обективно и отразява неговата като цяло по-слаба позиция в сравнение с продавача или доставчика. Обективният характер означава, че това понятие не зависи от конкретните познания и сведения, с които съответното лице действително разполага [25]. Както постановява Съдът, използването на абстрактен референтен критерий за контрола за прозрачност на договорна клауза дава възможност да се избегне поставянето на този контрол в зависимост от наличието на сложна съвкупност от субективни фактори, които е трудно или дори невъзможно да се установят [26].

[22] Вж. в този смисъл решения Karel de Grote (т. 53 и цитираната съдебна практика) и DelayFix (т. 53 и 54 и цитираната съдебна практика). Вж. по-общо относно понятието „потребител“ *Djurovic*, M. The Average Consumer. — European Law on Unfair Commercial Practices and Contract Law, Oxford: Hart Publishing, 2016, p. 25, 26.

[23] Вж. решение Karel de Grote (т. 54 и цитираната съдебна практика).

[24] Вж. в този смисъл Насоки на Комисията (стр. 11).

[25] Вж. в този смисъл решение от 21 март 2019 г., Pouvin и Dijoux (C-590/17, наричано по-нататък „решение Pouvin и Dijoux“, EU:C:2019:232, т. 24, 25 и 30 и цитираната съдебна практика).

[26] Вж. решение от 4 юли 2024 г., Caixabank и др. (Контрол за прозрачност в рамките на производства по колективни искове) (C-450/22, наричано по-нататък „решение Caixabank“, EU:C:2024:577, т. 49 и цитираната съдебна практика).

55. В случая, освен ако запитващата юрисдикция установи друго, е безспорно, че към момента на сключване на спорния договор кариерата на C все още не е започнала, тъй като никой професионален клуб не го е наел. По принцип е налице обаче неравенство между дружеството A и C поради асиметрията в информираността и техническите познания на тези страни. Всъщност такова дружество по общо правило разполага с постоянна организация, специализиран в областта правен отдел и технически познания, с каквито не разполага непременно действащият за частни цели млад спортист, който, без да е професионален играч към момента на сключване на договора, инцидентно се сблъсква с такъв договор. Следователно изглежда основателно да се предположи, още повече предвид факта, че не е навършил пълнолетие, че C обективно се е намирал в по-слаба позиция в сравнение с тази на дружеството A. От една страна, C не притежава същото равнище на познания като това дружество по отношение на различните услуги, предвидени в спорния договор, и от друга страна, разполага със слаби преговорни възможности, по-специално доколкото към момента на сключване на този договор дружеството A, изглежда, е единственото дружество, което предоставя този вид свързани със спортното развитие услуги в Латвия[27]. Запитващата юрисдикция обаче трябва да провери и дали това неравновесие на силите между дружеството A и C е било уравновесено от обстоятелството, че C е бил представляван от родителите си, от които бащата, съгласно устното становище на дружеството A, към момента на сключването на спорния договор е бил треньор по баскетбол. В това отношение следва да се припомни, че съгласно постановеното от Съда макар конкретен „потребител“ да има повече познания и опит, това все пак не е пречка той да бъде „потребител“ по смисъла на Директива 93/13[28].

56. От всички посочени в предходната точка обстоятелства следва, че по принцип в момента на сключване на спорния договор C е действал като „потребител“ по смисъла на Директива 93/13 и поради това разпоредбите на същата би трябвало да се прилагат към този договор.

57. Според мен този извод не може да бъде поставен под въпрос с обстоятелството, че качеството на „потребител“ на съответния спортист се е променило след сключването на този договор, когато той е станал спортист, попадащ в понятието за „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от посочената директива. Подобно на запитващата юрисдикция считам, че в специфичния контекст на потребителското право това развитие не представлява релевантно обстоятелство за преценката на естеството на съществуващото между двете страни правоотношение. Така, за разлика от хипотезите, които се отнасят до прилагането на правните разпоредби относно определянето на компетентността[29], по отношение на приложното поле на потребителското право според мен е без значение дали дейността на младия спортист в областта, за която се отнася договорът, впоследствие е придобила професионален характер. Това важи и в случай че се

[27] Тази констатация се основава единствено на твърденията на дружеството A в съдебното заседание, които трябва да бъдат проверени от запитващата юрисдикция.

[28] Вж. решения Costea (т. 21) и Pouvin и Dijoux (т. 25—28).

[29] Вж. решения от 25 януари 2018 г., Schrems (C-498/16, EU:C:2018:37, т. 31, 38 и 39 и цитираната съдебна практика), и от 10 декември 2020 г., Personal Exchange International (C-774/19, EU:C:2020:1015, т. 40 и 41). Всъщност, както обяснява Комисията, в други области на правото на Съюза, като например правилата за компетентност, произтичащи от Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела (ОВ L 351, 2012 г., стр. 1), не е изключено националният съд да може да вземе предвид евентуалното развитие на статута на потребителя по отношение на срока на договора, например при договори за услуги, чийто срок е по-дълъг, в смисъл че сключеният от потребителя договор може да се е променил, преминавайки от използване на услугата за изцяло лични нужди към използването ѝ изключително за професионална дейност и че в резултат на това физическото лице може да загуби качеството си на „потребител“.

установи, че младият спортист е използвал услугите на доставчика само за да придобие професионални умения, като същественият елемент е фактът, че към момента на сключване на спорния договор младият спортист не е бил професионалист.

58. Всъщност, от една страна, съгласно член 4, параграф 1 от Директива 93/13 „преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, *към момента на самото сключване*“ [30]. Следователно, както Съдът потвърждава, за преценката на неравноправния характер на дадена клауза е от значение датата на сключване на договора, така че приложимостта на тази директива трябва да се преценява към този момент, независимо от всяко последващо изменение на качеството „потребител“ към това на „продавач или доставчик“. Всяко друго „по-динамично“ тълкуване на качеството „потребител“, което би се състояло в твърдението, че това качество може да бъде загубено с течение на времето, би било в противоречие със самия текст на тази разпоредба.

59. От друга страна, това тълкуване е в съответствие и с преследваната от Директива 93/13 цел, доколкото именно в момента на сключването му, който съвпада с евентуалното неравнопоставено положение на потребителя спрямо продавача или доставчика, договорът може да породи неблагоприятни последици дори в дългосрочен план за потребителя.

б) По приложното поле ratione materiae на Директива 93/13

60. Второ, що се отнася до приложното поле ratione materiae на Директива 93/13, и по-специално до въпроса дали от него може да се изключи договор на спортист „млада надежда“, следва да се припомни, че тази директива се прилага за „всички договори“, сключени между продавачи или доставчици и потребители във всички сектори на икономическа дейност [31], и че решаващият критерий за целите на прилагането на посочената директива е качеството, в което страните са участвали при сключването на спорния договор, а не неговият предмет, който по принцип е ирелевантен за определянето на приложното ѝ поле [32]. От това правило обаче има няколко изключения [33].

61. От една страна, член 1, параграф 2 от Директива 93/13 изключва от приложното ѝ поле „[д]оговорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта“. В това отношение Съдът е приел, че с оглед по-специално на целта на тази директива, а именно защита на потребителите срещу неравноправни клаузи в договори, сключени с продавач или

[30] Курсивът е мой. Вж. в този смисъл решения DelayFix (т. 60) и Caixabank (т. 29 и цитираната съдебна практика).

[31] Вж. точка 44 от настоящото заключение.

[32] Вж. в този смисъл решение Pouvin и Dijoux (т. 24, 25 и 30, както и цитираната съдебна практика). Отбелязвам обаче, че при изготвянето на проекта за директива Комисията анализира в различните държави членки някои видове типови договори, предлагани на потребителите, като договорите за продажба, договорите за наем на автомобили, договорите за някои банкови и застрахователни услуги, договорите за различни видове туристически услуги (отдаване под наем на къщи, ваканционни клубове, пакетни туристически пътувания, тайм-шеринг и др.), договорите за превоз със самолет (договорни условия, препоръчани от International Air Transport Association (IATA) (Международна асоциация за въздушен транспорт) и договорите за предоставяне на услуги от общ интерес. Тези проучвания показват не само повсеместното естество на неравноправните клаузи в използваните от предприятията общи договорни клаузи, но и трудността да бъдат получени преди сключването на договор (вж. доклада на Комисията от 27 април 2000 г. относно прилагането на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (COM(2000) 248 окончателен), стр. 9).

[33] Вж. определение от 19 ноември 2015 г., Tarcău (C-74/15, EU:C:2015:772, т. 22 и цитираната съдебна практика).

доставчик, въведеното с член 1, параграф 2 от същата директива изключение трябва да се тълкува ограничително, така че да се гарантира полезният ѝ ефект [34]. Освен това той припомня, че във всички случаи договорна клауза, съдържаща се в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, е изключена от приложното поле на тази директива само ако тази договорна клауза отразява съдържанието на императивна законова или подзаконова разпоредба по смисъла на член 1, параграф 2 от посочената директива, при прочита ѝ във връзка с тринадесето съображение от нея. Всъщност такова изключване се обосновава с факта, че може с основание да се предполага, че националният законодател е постигнал равновесие между всички права и задължения на страните по някои договори, равновесие, което законодателят на Съюза изрично е искал да запази [35].

62. От друга страна, в десето съображение от Директива 93/13 се добавя, че „от сферата на действие на [тази] директива трябва да се изключат трудовите договори, договорите във връзка с наследствени права, договорите в областта на семейното право и дружествени договори и устави на дружества“. Подобно на изключването, предвидено в член 1, параграф 2 от тази директива, ratio legis на изключването на този вид договори се основава на факта, че lex specialis, който урежда всички тези договори, позволява да се отстрани евентуалната асиметрия между правата и задълженията на страните.

63. В случая дружеството A твърди, че спорният договор в главното производство попада в приложното поле на националната правна уредба относно договорите със спортисти от категорията „млада надежда“ и че поради това разпоредбите на Директива 93/13 не се прилагат. С оглед на гореизложеното обаче запитващата юрисдикция следва да провери съдържанието на тази правна уредба, за да установи дали клаузите на този договор отразяват императивни норми, които биха били приложими в случая, така че абстрактно да позволят да се преодолее евентуалното неравновесие между „младите надежди“ и продавачите или доставчиците и да се изключат някои клаузи, по-специално спорната клауза от споменатия договор относно възнаграждението, от приложното поле на тази директива. При това обаче тази юрисдикция ще трябва да вземе предвид следните елементи: най-напред, такова изключение от прилагането на посочената директива според мен би трябвало да се тълкува ограничително [36]; по-нататък, що се отнася до императивния характер на националната правна уредба в съответствие с практиката на Съда, за да изключи прилагането на същата директива, посочената юрисдикция ще бъде длъжна да се увери, че тази национална правна уредба се прилага за договарящите страни независимо от направения от тях избор и по субсидиарен начин (по подразбиране), когато тези страни не са уговорили друго [37]; освен това същата юрисдикция ще трябва да вземе предвид факта, че когато в допълнение към Директива 93/13 се прилагат други разпоредби на националното право, по принцип следва да се насърчава тълкуване, което във възможно най-голяма

[34] Вж. решение от 30 май 2024 г., Raiffeisen Bank (C-176/23, наричано по-нататък „решение Raiffeisen Bank“, EU:C:2024:443, т. 22 и цитираната съдебна практика).

[35] Вж. в този смисъл решения от 26 март 2020 г., Mikrokasa и Revenue Niestandaryzowany Sekurytyzacyjny Fundusz Inwestycyjny Zamknięty (C-779/18, EU:C:2020:236, т. 52—54 и цитираната съдебна практика), и Raiffeisen Bank (т. 22—24 и цитираната съдебна практика).

[36] Вж. в този смисъл Насоки на Комисията (стр. 12).

[37] Вж. решение от 3 април 2019 г., Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, т. 33 и цитираната съдебна практика).

степен запазва полезното действие на тази директива[38]; накрая, нищо не пречи при преценката на прозрачността и неравноправността на договорните клаузи в контекста на директивата да може да се вземе предвид фактът, че съществуват други разпоредби[39].

64. С оглед на гореизложените обстоятелства предлагам на първия въпрос да се отговори, че член 1, параграфи 1 и 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че договор за услуги за спортно развитие и подпомагане на кариерата, сключен между, от една страна, доставчик, който упражнява дейността си в областта на тренирането и развитието на спортисти, и от друга страна, ненавършило пълнолетие лице, което е било представлявано от родителите си и не е било нает в областта на спорта при сключването на този договор, по принцип попада в приложното поле на Директива 93/13, ако са изпълнени останалите условия за прилагане, определени в тази директива.

2. По разширяването на минималното равнище на защита, предоставено с Директива 93/13 (втори въпрос)

65. С втория си въпрос, поставен в случай на отрицателен отговор на първия въпрос, запитващата юрисдикция по същество иска от Съда да установи дали Директива 93/13 допуска разширяване на приложното ѝ поле само по пътя на съдебната практика, така че разпоредбите ѝ да могат да се приложат по отношение на договори, които не попадат в приложното поле на тази директива.

66. С оглед на отговора, който предлагам да се даде на първия въпрос, считам, че не е необходимо да се анализира вторият въпрос.

67. При всички положения и за изчерпателност, както следва от отговора, който предлагам да се даде на първия въпрос, Директива 93/13 се отнася само до договорите, сключени между „продавач или доставчик“ и „потребител“, и следователно, a contrario, не се прилага за договори, при които няма страна потребител. Доколкото обаче се отнася до частична и минимална хармонизация, нищо не пречи на държавите членки да разширят приложното поле на националните норми, с които се транспонира Директива 93/13, по отношение на други договори, като например по отношение на договорите, сключени между „потребители“ или обратно между двама „продавачи или доставчици“[40]. Всъщност Съдът е потвърдил, че държавите членки запазват по-специално възможността да прилагат разпоредбите на тази директива като норми на националното право към положения, които не попадат в нейното приложно поле, при условие че това е съвместимо с преследваните от нея цели и с Договорите[41]. Държавите членки могат по-специално да решат да разширят прилагането на разпоредбите на посочената директива по отношение на юридически или физически лица, които не са „потребители“ по смисъла на последната, тъй като прилагането на разпоредбите на същата директива в области, които не попадат в нейното приложно поле, остава в компетентността на държавите членки[42]. Впрочем такова

[38] Вж. по аналогия Насоки на Комисията (стр. 15 и 16), които съдържат списък с други норми на правото на Съюза, които могат да се прилагат успоредно.

[39] Вж. например точка 2, предпоследно изречение от диспозитива на решение от 15 март 2012 г., Pereničová и Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144), по отношение на установяването на нелоялния характер.

[40] Например когато един от продавачите или доставчиците се намира в по-слаба позиция от друг. Това положение обаче остава хипотетично, доколкото такова разширяване, изглежда, не е осъществено в националното законодателство на държавите членки (вж. приложение II към Насоки на Комисията, което съдържа преглед на нотификациите по член 8а от Директива 93/13).

[41] Вж. по аналогия решения от 2 април 2020 г., Condominio di Milano, via Meda (C-329/19, EU:C:2020:263, т. 32—38 и цитираната съдебна практика), и от 21 декември 2021 г., Trapeza Peiraios (C-243/20, EU:C:2021:1045, т. 45 и цитираната съдебна практика).

[42] Вж. решение от 2 април 2020 г., Condominio di Milano, via Meda (C-329/19, EU:C:2020:263, т. 34).

„разширяване“ на приложното поле на Директива 93/13, независимо дали се осъществява ope legis или по пътя на съдебната практика[43], представлява въпрос, който попада изключително в обхвата на националното право на съответната държава членка.

3. По прилагането на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 (трети въпрос)

68. С третия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали договорна клауза, която по-специално определя размера на възнаграждението за предвидената в спорния договор услуга, попада в приложното поле на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, когато към момента на сключването на договора тази разпоредба все още не е била транспонирана в националния правен ред[44].

69. На първо място, следва да се припомни, че съгласно член 4, параграф 2 от Директива 93/13 „[п]реценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“, тоест с други думи, при условие че тези клаузи отговарят на изискването за прозрачност на посочената директива. Както е установил Съдът, посочените в тази разпоредба клаузи, макар да попадат в областта, уредена от посочената директива, не подлежат на преценка относно техния неравноправен характер по член 3, параграф 1 от нея само ако компетентната национална юрисдикция след самостоятелно разглеждане на всеки отделен случай приеме, че са били изразени от продавача или доставчика на ясен и разбираем език[45].

70. Следователно тази разпоредба цели единствено да определи правилата и обхвата на контрола по същество на договорните клаузи, които не са договорени индивидуално и описват основни престации по договорите, сключени между продавач или доставчик на услуги и потребител[46]. Следователно, когато дадена договорна клауза се отнася до определянето на основния предмет на договора или до съответствието между цената и възнаграждението, преценката на неравноправния характер съгласно член 3, параграф 1 от Директива 93/13 не е задължителна, ако тази клауза е формулирана на ясен и разбираем език[47].

[43] В това отношение в решение от 7 август 2018 г., Banco Santander и Escobedo Cortés (C-96/16 и C-94/17, EU:C:2018:643, т. 69), Съдът е постановил, че макар практиката на върховен съд (в случая Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания) безспорно да не изглежда да попада в обхвата на по-строгите разпоредби, които могат да бъдат приети от държавите членки, за да се осигури по-високо равнище на защита на потребителя по силата на член 8 от Директива 93/13, при положение че тази съдебна практика явно няма силата на закон, нито представлява източник на правото в испанския правен ред, извеждането на критерий в съдебната практика, какъвто е очертал в случая този съд, се вписва в целта за защита на потребителите, преследвана с тази директива. Всъщност от член 3, параграф 1 от Директива 93/13, както и от общата ѝ структура следва, че тази директива не е насочена толкова към гарантирането на цялостен договорен баланс между правата и задълженията на страните по договора, колкото към това да се избегне възникването на неравновесие между тези права и тези задължения във вреда на потребителите. Вж. също решение от 14 март 2019 г., Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207, т. 60—64).

[44] Всъщност транспонирането в латвийското право на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 е извършено едва впоследствие, а именно през 2014 г. Освен това от приложение II към Насоките на Комисията е видно, че латвийското национално законодателство не надхвърля минималното изискване за защита, определено в Директива 93/13.

[45] Решения от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, наричано по-нататък „решение Caja de Ahorros“, EU:C:2010:309, т. 32), и от 21 март 2024 г., Профи Кредит България (Допълнителни услуги към договор за кредит) (C-714/22, EU:C:2024:263, т. 63 и цитираната съдебна практика).

[46] Решение Caja de Ahorros (т. 34).

[47] Решение Caja de Ahorros (т. 40—44).

71. На второ място, що се отнася до транспонирането на тази разпоредба в националното право, Съдът приема, че на държава членка не би могло да се попречи да остави в сила или да приеме, в цялата регламентирана от тази директива област, включително от член 4, параграф 2 от нея, по-строги от предвидените в самата директива правила, стига те да целят да осигурят по-високо ниво на защита на потребителите [48]. Всъщност посочените в член 4, параграф 2 клаузи наистина спадат към регламентираната с Директивата материя и поради това член 8 от нея, който позволява на държавите членки да приемат по-строги разпоредби, за да осигурят по-висока степен на защита на потребителите, се прилага също и по отношение на посочения член 4, параграф 2 [49]. По този въпрос Съдът уточнява, че за да се гарантират конкретно преследваните от Директива 93/13 цели за защита на потребителите, всяко транспониране на същия член 4, параграф 2 трябва да бъде пълно, така че забраната за преценка на неравноправния характер на клаузите да се отнася единствено до тези, които са изразени на ясен и разбираем език [50].

72. От това следва, че в случай на нетранспониране на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 националната юрисдикция може при всички обстоятелства да преценява в рамките на спор относно договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, неравноправния характер на клауза, която не е била индивидуално договорена, която се отнася по-специално до основния предмет или до съответствието на цената или възнаграждението, дори когато тези клаузи са били предварително изготвени от продавача или доставчика на ясен и разбираем език [51]. Като дава възможност за пълен съдебен контрол на неравноправния характер на клаузите, такъв избор дава възможност, в съответствие с член 8 от тази директива, да се осигури на потребителите по-високо от установеното в нея ниво на ефективна защита [52].

73. В случая, като се има предвид, че спорният договор е сключен през 2009 г. и че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 е транспониран в латвийското право едва през 2014 г., национален съд като запитващата юрисдикция следователно би трябвало при всички положения да може да прецени неравноправния характер на клауза от този договор, независимо от това дали тя се отнася до предмета на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга, дори ако продавачът или доставчикът я е изготвил предварително на ясен и разбираем език [53].

74. С оглед на гореизложеното на третия въпрос следва да се отговори, че ако към момента на сключване на спорния договор член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не е бил транспониран във вътрешното право, националният съд трябва във всички случаи да може

[48] Решение Caja de Ahorros (т. 40).

[49] Решение Caja de Ahorros (т. 35).

[50] Всъщност национална правна уредба, която изключва всякаква възможност за съдебен контрол на клаузите, определящи основните престации в договорите, сключени между продавач или доставчик на услуги и потребител, дори когато тези клаузи са били изразени по неясен и двусмислен начин, така че за потребителя е било абсолютно невъзможно да се позове на неравноправния характер на клауза, отнасяща се до определянето на основния предмет на договора или до съответствието между цената и стоките или услугите, които е трябвало да бъдат доставени, се счита за непълна (решение Caja de Ahorros (т. 37 и 38), което се позовава на решение от 10 май 2001 г., Комисия/Нидерландия (C-144/99, EU:C:2001:257). Вж. също Насоките на Комисията (стр. 23 и бележка под линия 147), както и приложение II към тях, което съдържа списък на държавите членки, чието национално законодателство разширява обхвата на преценката за неравноправния характер по отношение на договорните клаузи, свързани с определянето на основния предмет на договора и с адекватността на цената или възнаграждението, независимо дали тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език.

[51] Вж. в този смисъл решение Caja de Ahorros (т. 41 и 42).

[52] Вж. в този смисъл решение Caja de Ahorros (т. 43).

[53] Този отговор се основава на схващането, че законът за транспониране на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не се прилага с обратна сила.

да прецени неравноправния характер на дадена договорна клауза по смисъла на член 3 от тази директива, независимо дали тази клауза се отнася до основния предмет на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, дори ако продавачът или доставчикът я е изготвил предварително на ясен и разбираем език.

4. По изискването за „прозрачност“ по смисъла на член 5 от Директива 93/13 (четвърти въпрос)

75. С четвъртия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали и евентуално при какви условия договорна клауза като спорната клауза в главното производство, която предвижда за предоставянето на услуги за спортно развитие и подпомагане на кариерата спортистът да заплаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите му, получени през следващите петнадесет години, трябва да се счита за изготвена на „ясен и разбираем език“ по смисъла на член 5 от Директива 93/13.

76. По-конкретно този въпрос се отнася до степента и естеството на прозрачността, които характеризират клауза, смятана за равноправна. В това отношение следва да се припомни, че съгласно член 5 от Директива 93/13, от една страна, при договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език, а от друга страна, при наличие на съмнение за смисъла на определена клауза, тя се тълкува в най-благоприятен за потребителя смисъл.

77. Що се отнася до изискването за прозрачност на договорните клаузи, произтичащо от член 5 или член 4, параграф 2 от тази директива, Съдът подчертава, че това изискване не може да бъде ограничено единствено до разбираемия характер на тези клаузи от формална и граматическа гледна точка, а напротив, доколкото въведената с тази директива система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положението на по-слабата страна в отношенията с продавача или доставчика, по-специално по отношение на степента му на информираност, това изискване за изразяване на ясен и разбираем език на договорните клаузи трябва да се тълкува разширително [54].

78. Така посоченото изискване за прозрачност налага не само съответната клауза да бъде разбираема за потребителя от формална и граматическа гледна точка [55], но и даден среден потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, да може да разбере конкретното действие на тази клауза и съответно да прецени въз основа на точни и разбираеми критерии потенциално значимите икономически последици от такава клауза за финансовите му задължения [56].

[54] Вж. решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 72), от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др. (C-186/16, наричано по-нататък „решение Andriciuc“, EU:C:2017:703, т. 44 и цитираната съдебна практика), и Caixabank (т. 36 и цитираната съдебна практика),

[55] Това означава, от една страна, че потребителят е имал реална възможност да се запознае с дадена договорна клауза преди сключването на договора, и от друга страна, че различните клаузи са разбираеми, като се има предвид яснотата на техния текст и спецификата на използваната терминология, както и евентуално други договорни клаузи, които следва да се разглеждат заедно. В това отношение следва също да се вземе предвид позицията или гледната точка на потребителите, към които са адресирани съответните клаузи (вж. в този смисъл решение от 23 април 2015 г., Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262, т. 48 и 50).

[56] Вж. решения от 18 ноември 2021 г., A. S.A. (C-212/20, EU:C:2021:934, т. 42 и цитираната съдебна практика), и Caixabank (т. 37 и цитираната съдебна практика). Съдът допълнително уточнява изискването за прозрачност, по-специално по отношение на договорните клаузи, които са от съществено значение за обхвата на задълженията, които потребителите приемат да поемат, например по отношение на договорните клаузи, имащи отношение към определянето на плащанията, които потребителите трябва да извършат по силата на договор за кредит. Някои от тези решения се отнасят по-специално до договорите за ипотечен кредит (деноминирани) в чуждестранна валута или индексирани в чуждестранна валута (вж. Насоки на Комисията, стр. 26 и 27).

79. При това положение изискването договорните клаузи да са изразени на ясен и разбираем език следва да се схваща като налагащо и задължение в договора да е прозрачно изложено конкретното функциониране на механизма, за който се отнася съответната клауза, както и евентуално отношението между този механизъм и механизма, предвиден в други клаузи, така че потребителят да може да прецени въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици [57].

80. В случая запитващата юрисдикция отбелязва, че към момента на сключване на спорния договор C не е разполагал, що се отнася до стойността на предоставената услуга и сумата, която трябва да се плати като насрещна престация, с ясна информация, с която да е могъл да прецени икономическите последици, които биха могли да произтекат за него от това. Макар несъмнено да не е задача на Съда да извършва такава преценка, все пак ми се струва, че следните фактори са релевантни за преценката на прозрачния характер на съответната клауза.

81. Първо, според мен е безспорно, че разглежданата клауза относно възнаграждението е лесно разбираема от „среден потребител, който е сравнително добре информиран и сравнително наблюдателен и предпазлив“ [58], както от формална и граматическа гледна точка, така и от гледна точка на изчисляването, свързано с възнаграждението, което C дължи на дружеството A. Всъщност ми се струва безспорно, че C и родителите му са били в състояние да разберат конкретното функциониране на тази клауза въз основа на критерий, който е конкретен (изчисляването на възнаграждението е просто, като се има предвид, че то възлиза „на 10 % от всички нетни приходи, получени по време на срока на договора“, а именно за предварително определен период от петнадесет години) и разбираем (без никакво позоваване на елементи, които затрудняват изчисляването, като евентуална индексация). Следователно не изглежда да е имало някакво съмнение относно факта, че спортистът е бил в състояние да разбере използвания метод на изчисляване, като очевидно се предполага, че дружеството A е уточнило в какво се състоят „всички нетни приходи“.

82. Второ, като се има предвид, че е било обективно невъзможно да се предвиди точният размер на възнаграждението, тъй като той зависи от размера на бъдещите приходи на C, изискването за прозрачност трябва да се преценява, в съответствие с практиката на Съда, с оглед на данните, с които продавачът или доставчикът е разполагал към момента на сключване на договора с потребителя. Следователно от продавача или доставчика не може да се изисква да информира потребителя за окончателните финансови последици от поетия от него ангажимент, които зависят от бъдещи, непредвидими и независещи от волята на този продавач или доставчик събития [59].

83. На трето място и в това отношение, Съдът е постановил, че това не променя факта, че информацията, която продавачът или доставчикът е длъжен да съобщи преди сключването на договора, трябва да позволи на потребителя да вземе решение, основано на благоразумие и добра информираност относно възможността такива събития да настъпят, от една страна, и от друга страна, относно последиците, които могат да произтекат от

[57] Вж. решение Andriciuc (т. 45 и цитираната съдебна практика).

[58] А именно критерият за преценка, прилаган в рамките на анализа на Директивата за нелоялните търговски практики (вж. съображение 18 от тази директива).

[59] Решение от 12 януари 2023 г., D.V. (Адвокатско възнаграждение — Принцип на почасовата ставка) (C-395/21, наричано по-нататък „решение D.V.“, EU:C:2023:14, т. 43).

тях[60]. Ето защо националният съд следва да прецени, като вземе предвид всички релевантни фактори, свързани със сключването на този договор, дали предоставената от продавача или доставчика информация преди сключването на този договор е позволила на потребителя, в качеството му потребител, който е относително осведомен, да вземе решението си разумно и с пълно съзнание за последиците от сключването на този договор. В това отношение националният съд е този, който трябва да прецени дали дружеството A е съобщило на C цялата предложена широка гама от услуги[61], както и тяхната продължителност, така че C да е бил в състояние да прецени стойността им в тяхната цялост спрямо възнаграждението, което потенциално би било дължимо на това дружество, тъй като решението за договорно обвързване с посоченото дружество логично е трябвало да бъде взето именно въз основа на тези два елемента.

84. С оглед на всички гореизложени съображения на четвъртия въпрос следва да се отговори, че член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изискването договорните клаузи да са формулирани „на ясен и разбираем език“, налага на предприятие, което предлага услуги за спортно развитие и подпомагане на кариерата, да предостави на млад спортист достатъчно информация, за да може той да вземе информирано решение, което се основава на точни данни, така че договорната клауза трябва не само да бъде разбираема от формална и граматическа гледна точка, но трябва и да позволява на потребителя, от една страна, да разбере в тяхната цялост съществените имуществени последици, които тази клауза би могла да породи от гледна точка на финансовите задължения, които съдържа, и от друга страна, да измери тяхното съответствие спрямо общата стойност на предлаганите от това предприятие услуги.

5. По неравноправния характер на клаузата за възнаграждение с оглед на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 (пети въпрос)

85. С петия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали спорната клауза създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, като се има предвид, че тя не установява връзка между стойността на предоставената услуга и нейната цена за потребителя. Следователно целта на този въпрос е да се прецени неравноправният характер на спорната клауза и по-специално съвместимостта на изчисляването на възнаграждението по разглеждания договор с член 3, параграф 1 от Директива 93/13.

86. В самото начало ми се струва полезно да направя някои уточнения относно преценката на евентуално неравноправния характер на спорната клауза.

87. От една страна, важно е да се припомни, че тази клауза може да се разглежда като отнасяща се както до „основния предмет на договора“[62], така и до „съответствието на цената и възнаграждението“[63] по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13. Следователно по силата на тази разпоредба такава клауза попада в приложното поле на посочената директива, но преценката за неравноправния ѝ характер съгласно член 3,

[60] Вж. по аналогия решение D.V. (т. 42 и 43 и цитираната съдебна практика).

[61] Вж. бележка под линия 6 от настоящото заключение.

[62] В смисъл, че това е клауза, „определящ[а] основните престации по договора и ко[я]то сам[а] по себе си го характеризира“ (вж. решение Andriciuc, т. 35 и цитираната съдебна практика).

[63] В смисъл че посочената клауза се отнася до „съотношението качество/цена на доставените стоки или предоставените услуги“ (вж. деветнадесето съображение от Директива 93/13).

параграф 1 от посочената директива е изключена, ако отговаря на изискването за прозрачност, произтичащо от същата директива. Следователно анализът по-долу е релевантен само ако запитващата юрисдикция стигне до извода или че спорната клауза не отговаря на изискването за прозрачност — доколкото обстоятелството, че дадена клауза не е съставена на ясен и разбираем език, само по себе си не може да ѝ придаде неравноправен характер [64] — или че може да установи неравноправния характер, като се има предвид, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не намира приложение в случая, тъй като към момента на сключване на спорния договор тази разпоредба все още не е била транспонирана в латвийското право [65]. При всички положения прозрачността на договорна клауза, както се изисква в член 5 от тази директива, е един от съществените фактори, които трябва да се вземат предвид при преценката на неравноправния ѝ характер [66].

88. От друга страна, важно е да се уточни, че компетентността на Съда в тази област обхваща тълкуването на понятията в Директива 93/13, както и критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от гледна точка на разпоредбите на посочената директива, като се има предвид, че националният съд има правомощието въз основа на тези критерии конкретно да квалифицира съответната договорна клауза с оглед на обстоятелствата по разглежданото от него дело. От това следва, че Съдът трябва единствено да предостави на запитващата юрисдикция указания, които тя следва да вземе под внимание [67].

89. След тези уточнения следва да се припомни, че член 3, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда, че договорна клауза, която не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора. От това следва, че националният съд трябва да прецени, с оглед на всички обстоятелства по делото, първо, евентуалното неспазване на изискването за „добросъвестност“ и второ, наличието на евентуална „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 [68].

90. От една страна, що се отнася до изискването за „добросъвестност“, в шестнадесето съображение от тази директива се уточнява по-специално, че това изискване „може да се изпълни от продавача или доставчика, когато постъпва добросъвестно и равнопоставено с другата страна, отчитайки законните ѝ интереси“, и че националният съд следва да „отделя специално внимание на силата на позицията[,] от която всяка договаряща страна преговаря, като например дали потребителят е бил подтикнат да приеме условията и дали стоките или услугите са продадени или предоставени по нарочна поръчка от негова страна“ [69].

[64] Вж. анализа в рамките на четвъртия преюдициален въпрос от решение Banco Santander (т. 66 и цитираната съдебна практика). Националното законодателство обаче може да предвиди, че липсата на прозрачност може директно да води до недействителност на договорните клаузи, без да е необходимо да се прилага критерият за неравноправност по член 3, параграф 1 от Директива 93/13. Вж. също Насоки на Комисията (стр. 19).

[65] Вж. анализа в рамките на третия преюдициален въпрос. Вж. също Насоки на Комисията (стр. 24, бележка под линия 163), съгласно които националното законодателство може да даде на съдилищата възможност да преценяват съответствието на цената, дори когато тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език.

[66] Вж. в този смисъл решения от 26 април 2012 г., Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, т. 27 и 28), и Banco Santander (т. 66). Например съгласно точка 1, буква д) от приложението към Директива 93/13 и двадесето съображение от нея фактът, че потребителят не е имал реална възможност да се запознае с договорна клауза, представлява показател за неравноправния ѝ характер.

[67] Решение Banco Santander (т. 50 и цитираната съдебна практика).

[68] Решение Banco Santander (т. 63 и цитираната съдебна практика).

[69] Вж. в този смисъл решение Banco Primus (т. 59 и цитираната съдебна практика).

Следователно националният съд трябва да провери дали, като постъпва добросъвестно и справедливо с потребителя, продавачът или доставчикът може основателно да очаква, че потребителят ще се съгласи с подобна клауза при индивидуални преговори[70].

91. От друга страна, що се отнася до конкретно посоченото в петия преюдициален въпрос изискване за „значителна неравнопоставеност“ между произтичащите от договора права и задължения на страните, Съдът посочва, че следва по-специално да се вземат предвид разпоредбите на националното право, приложими при липсата на уговорка между страните, така че да се прецени дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право[71]. Всъщност именно благодарение на такъв сравнителен анализ националният съд може да установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право[72]. Въпреки това, ако няма релевантни допълнителни разпоредби, предвидени в националното законодателство (какъвто може да е случаят при определянето на възнаграждението в рамките на договорите със спортисти от категорията „млада надежда“), значителната неравнопоставеност следва да се оцени, като се вземат предвид други референтни фактори, като например съществуващите към датата на сключване на договора добросъвестни и справедливи пазарни практики относно възнагражденията в съответната спортна област[73] или сравнението на правата и задълженията на страните по даден договор с оглед на неговото естество и свързаните договорни клаузи[74]. По същия начин за тази цел се явява релевантно да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за предотвратяване на прилагането на неравноправните клаузи[75]. Накрая, съгласно член 4, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд е длъжен да преценява неравноправния характер на дадена договорна клауза, като отчита естеството на стоките или услугите, които са предмет на договора, и да взема предвид всички съпровождащи сключването му обстоятелства към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича[76].

92. Запитващата юрисдикция следва да прецени разглежданото в главното производство положение, като вземе предвид указанията, посочени в точки 89—91 от настоящото заключение, след като провери обстоятелствата, свързани с фактическата обстановка по настоящото дело и с националната правна уредба.

93. В настоящия случай, както е видно от материалите по преписката, предоставена на Съда, националният съд ще трябва да провери дали националното законодателство относно договорите със спортисти от категорията „млада надежда“ не съдържа разпоредби относно възнаграждението, от които спорният договор да се отклонява. При липсата на такава правна уредба този съд ще трябва да се позове на добросъвестните и справедливи пазарни практики по отношение на възнаграждението за въпросните услуги в съответната спортна област, които са съществували към момента на сключване на този договор. Освен това съгласно член 4, параграф 1 от Директива 93/13 тази юрисдикция ще трябва да вземе

70 Решение Banco Santander (т. 64 и цитираната съдебна практика).

71 Решение Banco Santander (т. 65 и цитираната съдебна практика).

72 Вж. в този смисъл решение Banco Primus (т. 59 и цитираната съдебна практика).

73 Вж. по аналогия решение Banco Santander (т. 65 и цитираната съдебна практика).

74 Вж. в този смисъл решение Banco Primus (т. 67, първо тире). Вж. също Насоки на Комисията (стр. 33 и бележка под линия 241).

75 Вж. решение от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, т. 68).

76 Решение Banco Primus (т. 61 и цитираната в нея съдебна практика).

предвид естеството на услугите, предмет на посочения договор, и да провери дали евентуално липсата на връзка между стойността на предоставената от дружеството A услуга и дължимото от C възнаграждение за тези услуги може да придаде неравноправен характер на спорната клауза.

94. В това отношение ми се струва, че при преценката на евентуалната значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните запитващата юрисдикция ще трябва да вземе предвид въпроса дали доставчикът на услуги може да докаже, че възнаграждението, възлизащо на 10 % от всички доходи, получени от C през срока на действие на спорния договор, действително е било свързано с предоставяните от дружество A услуги, и дали такова възнаграждение съответства на пазарната стойност в съответния спортен сектор. Според мен пълно несъответствие между предоставената услуга и платената цена не може да бъде прието, дори ако е разрешено от националното законодателство или не е изрично забранено от това законодателство [77].

95. По този въпрос обаче ми се струва важно тази юрисдикция да вземе предвид следните фактори, които са в подкрепа на липсата на „значителна неравнопоставеност“: i) факта, че такова възнаграждение става изискуемо само при условие че тези приходи са в размер на поне 1500 евро на месец; ii) обстоятелството, че съгласно спорния договор C е можел да реши едностранно да прекрати този договор, без да заплаща обезщетения, по-специално ако реши да не продължи професионалната си кариера [78]; и iii) факта, че предоставените от дружеството A услуги са били без гаранция, че C ще постигне очаквания резултат, а именно да стане професионален играч, което означава, че поради самото си естество договорът е носел значителен риск за това дружество [79]. Всъщност по този аспект ми се струва, че запитващата юрисдикция ще трябва да вземе предвид обстоятелството, че получаваното от C възнаграждение ще служи не само за финансиране на предоставените на C услуги от дружеството A, но и за всички други млади надежди, сключили подобни договори с това дружество (по-специално тези, които не са станали професионални играчи), при това потенциално в продължение на много години. Ето защо системата ще трябва да бъде оценена в нейната цялост.

96. Накрая, тази юрисдикция все пак ще трябва да вземе предвид и обстоятелствата в подкрепа на съществуването на неравнопоставеност, и по-специално факта, че спорният договор, изглежда, не съдържа клауза, предвиждаща възможност за страните да се споразумеят за намаляване на задълженията на младия спортист или за изменение на срока на този договор, например след като младият спортист навърши пълнолетие или в зависимост от значимостта и продължителността на получените услуги, а подобна клауза обикновено е необходима, за да се отчете интересът на младия спортист.

97. С оглед на всички гореизложени съображения на петия въпрос следва да се отговори, че член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че за преценката на евентуално неравноправния характер на клауза от договор за услуги за подпомагане на

[77] Вж. по аналогия решения от 16 юли 2020 г., Caixabank и Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 и C-259/19, EU:C:2020:578, т. 79), което се отнася до договорна клауза, съгласно която всички разходи по учредяване и заличаване на ипотека се поемат от кредитополучателя, и в което Съдът приема, че начислените на потребителя разходи трябва да съответстват на действително предоставени услуги, и от 16 март 2023 г., Caixabank (Комисиона за обработка на кредита) (C-565/21, EU:C:2023:212, т. 59), която се отнася до клауза за комисиона за обработка на кредит, която, за да се приеме, че не може да засегне неблагоприятно правното положение на потребителя, както е предвидено в националното право, може да възложи в тежест на потребителя само сума, пропорционална на размера на кредита.

[78] Тази констатация, която се основава единствено на информацията, предоставена от дружеството A в съдебното заседание, ще трябва да бъде проверена от запитващата юрисдикция.

[79] Вж. по аналогия решение от 16 март 2010 г., Olympique Lyonnais (C-325/08, EU:C:2010:143, т. 42).

развитието и спортната кариера, която предвижда, че за предоставянето на тези услуги младият спортист в качеството си на потребител се задължава да заплаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите, които ще получи през следващите петнадесет години, ако стане професионален играч, са релевантни възможното неспазване на изискването за „добросъвестност“ и наличието на евентуална „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя, като се уточнява, че следва да се отчита по-специално наличието на приложими правила в националното право при липса на уговорка между страните, така че да се прецени дали и евентуално в каква степен този договор поставя потребителя в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право, а при липсата на такива правила — съществуващи към датата на сключване на посочения договор пазарни практики относно възнагражденията в съответната спортна област, при условие че са добросъвестни и справедливи, както и естеството на стоките или услугите, за които е сключен договорът, като се вземат предвид, към момента на сключването му, всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи на същия или на друг договор, от който той произтича, по-специално дали дължимото възнаграждение съответства на пазарната стойност в съответния спортен сектор, като се има предвид по-специално рискът, който създава за продавача или доставчика обстоятелството да няма гаранция, че последният ще получи възнаграждение, в случай че младият спортист не стане професионален играч.

6. По необвързващия характер на неравноправна клауза по смисъла на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 (шести въпрос)

98. С шестия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали когато дадена договорна клауза бъде призната за неравноправна по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, член 6, параграф 1 от същата допуска възможността националният съд да намали дължимата от потребителя сума до размера на разходите, които доставчикът на услуги действително е направил във връзка с изпълнението на договора.

99. От това следва, че шестият въпрос се отнася до евентуалната възможност, с която разполага запитващата юрисдикция, да преразгледа или измени дадена клауза, ако счита тази клауза за неравноправна.

100. В това отношение следва да се припомни, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя при условията на съответното национално право. Тази разпоредба предвижда също, че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.

101. Както Съдът многократно е подчертавал, става въпрос за императивна разпоредба, с която се цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях[80]. Освен това предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната от Директива 93/13 защита на

[80] Решение Banco Primus (т. 41 и цитираната съдебна практика).

потребителите, член 6 от нея трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на императивни норми във вътрешния правопорядък [81].

102. Така Съдът вече е постановил, че член 6, параграф 1 от тази директива трябва да се тълкува в смисъл, че за обявената за неравноправна договорна клауза трябва принципно да се счита, че никога не е съществувала, така че тя няма как да има последици за потребителя [82]. Ето защо установяването по съдебен ред на неравноправността на такава клауза поначало трябва да води до връщането на потребителя в правното и фактическо положение, в което той би се намирал при липсата на тази клауза [83].

103. Ето защо в това отношение, на първо място, следва, че задължението на националния съд да изключи действието на неравноправната договорна клауза, която налага плащането на суми, оказали се недължими, по принцип поражда съответния реституционен ефект по отношение на тези суми. Всъщност липсата на такъв реституционен ефект би могла да наруши възпиращото действие, с което член 6, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 7, параграф 1 от нея придружава констатацията за неравноправността на клаузи, съдържащи се в сключените между потребители и продавач или доставчик договори [84]. A fortiori, ако, както в настоящия случай, потребителят не е извършил плащания, които се окажат недължими поради неравноправния характер на клаузата, която ги налага, той не може да бъде задължен да плати, дори и частично, дължимите на основание на тази клауза суми, тъй като трябва да се счита, че тя никога не е съществувала [85]. В противен случай въпросната клауза ще остане частично обвързваща и продавачът или доставчикът би извлякъл известна полза от използването ѝ.

104. На второ място, що се отнася до правомощието да се променя или изменя неравноправна клауза, Съдът приема, че националният съд не може да бъде овластен да променя или изменя съдържанието на неравноправните клаузи, защото това би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите или доставчиците със самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя [86]. Всъщност Съдът изрично е постановил, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не може да се тълкува в смисъл, че позволява на националния съд, ако установи неравноправния характер на клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и

[81] Вж. решение Gutiérrez Naranjo и др. (т. 54 и цитираната съдебна практика).

[82] Ето защо действително държавите членки трябва с националното си право да определят условията и реда, по които се констатира неравноправността на съдържащата се в договор клауза и се материализират конкретните правни последици от тази констатация, но същевременно въпросната констатация трябва да дава възможност за връщане на правното и фактическо положение в положението, в което би се намирал потребителят при липсата на тази неравноправна клауза, по-специално като обосновава правото на възстановяване на предимствата, неправомерно получени в негов ущърб от продавача или доставчика въз основа на споменатата неравноправна клауза (вж. решения от 25 април 2024 г., Caixabank (Давностен срок) (C-484/21, наричано по-нататък „решение Давностен срок“, EU:C:2024:360, т. 15—20 и цитираната съдебна практика), и Banco Santander (Начален момент на давностния срок) (C-561/21, EU:C:2024:362, т. 18—23 и цитираната съдебна практика).

[83] Вж. решение Давностен срок (т. 15 и цитираната съдебна практика).

[84] Вж. решение Давностен срок (т. 16 и 17, както и цитираната съдебна практика).

[85] Вж. по аналогия решение от 21 март 2024 г., Профи Кредит България (Допълнителни услуги към договор за кредит) (C-714/22, EU:C:2024:263, т. 88), в което Съдът постановява, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с принципа на ефективност трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национална правна уредба, която позволява потребителят да бъде задължен да понесе част от процесуалните разноски, когато, след установяването на нищожността на договорна клауза поради неравноправния ѝ характер, искането му за връщане на недължимо платени от него въз основа на тази клауза суми е уважено само частично с мотива, че е практически невъзможно или прекомерно трудно да се определи обхватът на правото на този потребител на връщане на посочените суми.

[86] Вж. решение Gutiérrez Naranjo и др. (т. 60 и цитираната съдебна практика). Всъщност императивният характер на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предполага, че потребителят по принцип не може да се откаже от защитата, предоставена от тази директива, нито с договора, нито с едностранно изявление (вж. Насоки на Комисията (стр. 38).

потребител, да намали размера на неустойката, дължима от потребителя, вместо изцяло да откаже да приложи разглежданата клауза по отношение на потребителя. В това отношение Съдът приема, че с оглед на целта и общата структура на тази директива, ако националният съд има правомощието да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такива договори, това правомощие може да засегне предвидената в член 7 от посочената директива дългосрочна цел, тъй като би отслабило възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха били изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните клаузи да бъдат обезсилени, договорът ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се съхранят интересите им [87].

105. Поради това считам, че ако национален съд установи, че посочената клауза има неравноправен характер, предоставената му възможност да измени или промени посочената договорна клауза не би била в съответствие с член 6, параграф 1 от Директива 93/13. Единствената възможност, с която разполага този съд, се състои в това да обяви недействителността на неравноправната клауза, след което да провери дали по силата на националните правни норми от правна страна договорът може да бъде запазен без посочената неравноправна клауза, което трябва да се провери, като се приложи обективен подход [88].

106. С оглед на гореизложеното предлагам на шестия въпрос да се отговори, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че договорна клауза, обявена за неравноправна, трябва поначало да се счете, че никога не е съществувала, така че тя няма как да има последици за потребителя, който би трябвало да получи възстановяване в правното и фактическо положение, в което би се намирал при липсата на тази клауза, без националният съд да може да му налага плащането на каквато и да било сума на основание предвиденото в обявената за неравноправна клауза възнаграждение, независимо дали тази сума е намалена до размера на действително направените от доставчика на услуги разходи за изпълнение на договора.

7. По обхвата на членове 8 и 8а от Директива 93/13 (седми и осми въпрос)

107. Със седмия и осмия въпрос, които предлагам да бъдат разгледани заедно, запитващата юрисдикция иска по същество да се установи, в случай че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 е приложим, дали, от една страна, националната юрисдикция може, когато установи, че размерът на възнаграждението е явно непропорционален на приноса на доставчика на услуги, да обяви тази договорна клауза за неравноправна, като се основе изключително на разпоредбите на националното право (*седми въпрос*), и при утвърдителен отговор, ако става въпрос за договор, сключен преди влизането в сила на член 8а от тази директива, дали тази юрисдикция, от друга страна, е длъжна да вземе предвид единствено информацията относно разпоредбите, приети от държавата членка в съответствие с член 8 от посочената директива, която тази държава членка е предоставила на Комисията по

[87] Решения от 30 май 2013 г., Asbeek Brusse и De Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, т. 58 и 59 и цитираната съдебна практика), и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia (C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 53 и 54 и цитираната съдебна практика). По същата логика Съдът постановява, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива, на клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач или доставчик договор, само до недължимо платените в приложение на такава клауза суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравноправност (вж. решение Gutiérrez Naranjo и др. (т. 75).

[88] Вж. в този смисъл решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, т. 39 и цитираната съдебна практика).

силата на член 8а от същата директива, щом държавата членка е посочила, че нейното законодателство не надхвърля минималните правила, предвидени в тази директива (*осми въпрос*).

108. Като се има предвид, че тези два въпроса, които са тясно свързани, са повдигнати в случай, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не допуска националната юрисдикция да преценява евентуално неравноправния характер на клауза като разглежданата в главното производство, докато с оглед на предложения отговор на третия въпрос тази юрисдикция трябва да може да преценява неравноправния характер, ако към момента на сключване на договора член 4, параграф 2 от тази директива не е бил транспониран в националното право, считам, че на тези въпроси не следва да се дава отговор.

109. Във всеки случай и за изчерпателност, от една страна, що се отнася до седмия въпрос, както бе посочено в точка 67 от настоящото заключение, припомням, че Директива 93/13 осигурява минимална хармонизация и че следователно по силата на член 8 от тази директива държавите членки могат да осигурят по-висока степен на защита от предвидената в нея, стига това да е съвместимо с преследваните от нея цели. С други думи, държавите членки имат възможност да се позоват на член 8 от посочената директива, за да приемат разпоредби, които разширяват обхвата на видовете договорни клаузи, чийто неравноправен характер може да бъде преценяван, като го разширят до други клаузи, като по-специално тези, отнасящи се до основния предмет на договора или съответствието между качеството и цената, при това дори ако са съставени на ясен и разбираем език [89].

110. От друга страна, що се отнася до осмия въпрос, следва да се припомни, че член 8а от Директива 93/13 задължава държавите членки, които приемат разпоредби в съответствие с член 8 от нея, да информират Комисията за приемането на посочените разпоредби, както и за всякакви последващи промени, по-специално когато тези разпоредби разширяват приложението на оценката за неравноправност спрямо индивидуално договорени договорни клаузи или спрямо адекватността на цената или възнаграждението, или съдържат списъци на клаузи на договори, които се считат за неравноправни. Според информацията, с която разполага Комисията, Република Латвия не е съобщила по член 8а никакви мерки, които надхвърлят минималните правила, предвидени в Директива 93/13. Това обаче по никакъв начин не засяга възможността за прилагане на национални законодателни актове, които имат за цел да подобрят защитата на потребителите, доколкото член 8а от тази директива не предвижда никакви правни последици при неуведомяване за законодателството от дадена държава членка. С други думи, липсата на уведомяване за такава национална мярка не означава, че тя не може да се прилага в разглежданата държава членка. Всъщност посочената директива не предвижда, че уведомяването за приетите разпоредби съгласно член 8а от същата директива е необходимо условие за техните валидност и обвързващо действие. Следователно неуведомяването от страна на дадена държава членка не може да послужи като довод, за да се приеме, че законодателството на въпросната държава членка не е влязло в сила или не е обвързващо.

[89] Вж. в този смисъл решение Caja de Ahorros (т. 44) и точки 71—74 от настоящото заключение.

8. По прилагането на член 17, параграф 1 и на член 24, параграф 2 от Хартата (девети и десети въпрос)

111. С деветия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество, в случай на утвърдителен отговор на първия или втория преюдициален въпрос, да се определи какво значение в случая имат член 17, параграф 1 и член 24, параграф 2 от Хартата, като се има предвид, първо, че спорният договор обвързва С за срок от петнадесет години и може да има значителни финансови последици, и второ, че към момента на сключване на този договор С не е навършил пълнолетие. Десетият въпрос по същество се отнася до същите аспекти като деветия въпрос и е поставен при условията на евентуалност спрямо него, а именно в случай на отрицателен отговор на първия или на втория въпрос. С оглед на отговора, който предлагам да се даде на първия въпрос, не изглежда необходимо да се отговаря на десетия въпрос.

112. От това следва, че с тези два въпроса запитващата юрисдикция иска да установи, от една страна, дали с оглед на предвидените в него продължителност и размер на възнаграждението, договор като разглеждания в главното производство, сключен между продавач или доставчик и потребител, който към момента на сключването на договора не е навършил пълнолетие, би противоречал на „висшия интерес“ на детето по смисъла на член 24, параграф 2 от Хартата, както и на правото на собственост, закрепено в член 17 от нея, и от друга страна, да определи дали от гледна точка на Директива 93/13 това обстоятелство би могло да окаже влияние върху преценката за неравноправния характер на дадена клауза.

113. Най-напред ми се струва полезно да припомня, че ако Съдът приеме, както предлагам в отговора ми на първия въпрос, че Директива 93/13 е приложима в главното производство, това важи и за Хартата. Всъщност съгласно член 51, параграф 1 от Хартата разпоредбите ѝ се прилагат по-специално когато държавите членки прилагат правото на Съюза. Поради това следва да се зачитат основните права, които тя установява, включително предвидените в член 17 (право на собственост) и член 24 (права на детето).

114. От една страна, що се отнася до правото на собственост, доколкото ми е известно, до момента Съдът не е постановил, че член 17, параграф 1 от Хартата, който урежда общо правото на собственост, има някакво специфично значение по отношение на прилагането на Директива 93/13. Това ми изглежда напълно логично и съгласувано.

115. От друга страна, що се отнася до въздействието на правата на детето, член 24, параграф 2 от Хартата гласи, че „при всички действия, които се предприемат от публичните власти или частни институции по отношение на децата, висшият интерес на детето трябва да бъде от първостепенно значение“. Въпреки че доколкото знам, тази разпоредба никога не е била тълкувана от Съда в рамките на тълкуването на Директива 93/13, тя е формулирана широко и според мен би трябвало да може да се прилага за актове като спорния договор, които имат потенциално важни последици за съответното ненавършило пълнолетие лице[90]. Тази констатация се потвърждава от член 3, параграф 1 от Международната конвенция за правата на детето[91], към който изрично препращат разясненията относно член 24 от Хартата. Съгласно този член 3, параграф 1 висшите интереси на детето трябва да бъдат вземани предвид при всички действия, отнасящи се до

[90] Вж. в този смисъл и по аналогия решение от 11 март 2021 г., État belge (Връщане на родител на ненавършило пълнолетие лице) (C-112/20, EU:C:2021:197, т. 36).

[91] Приета от Общото събрание на Организацията на обединените нации на 20 ноември 1989 г.

децата. Следователно тази разпоредба се отнася общо до всички решения и всички действия, които засягат пряко или косвено децата [92], както отбелязва Комитетът по правата на детето на ООН [93]. Всъщност понятието „висш интерес на детето“ се позовава едновременно на материално право, на тълкувателен принцип и на процесуалноправна норма [94].

116. Доколкото този израз препраща към „тълкувателен принцип“, считам, че посочената разпоредба би могла да бъде релевантна при тълкуването и прилагането на разпоредбите на Директива 93/13, когато съответният потребител, както в настоящия случай, не е навършил пълнолетие към момента на сключване на спорния договор.

117. Следва обаче да се отбележи, че в Директива 93/13 изобщо не се споменава възрастта на потребителите, нито a fortiori обстоятелството, че не са навършили пълнолетие. Член 5, параграф 3 от Директивата относно нелоялни търговски практики обаче съдържа специална разпоредба относно търговските практики, които са насочени към „ясно установима група потребители, които са особено уязвими“. Сред факторите, определящи тази уязвимост, е по-специално възрастта на потребителя. Следователно последната директива предвижда, че когато е насочена към такава група, съответната търговска практика трябва да се преценява „от гледна точка на средния представител на тази група“ [95].

118. Поради това, ако Директива 93/13 следва да се тълкува в светлината на член 24, параграф 2 от Хартата, за да се прецени евентуално неравноправният характер на посочената клауза от гледна точка на „средния потребител, който е сравнително добре информиран и сравнително наблюдателен и предпазлив“, е необходимо mutatis mutandis да се вземе предвид обстоятелството, че потребителят не е бил навършил пълнолетие и следователно е бил особено уязвим. Всъщност, както бе припомнено в точка 58 от настоящото заключение, съгласно член 4, параграф 1 от Директива 93/13 преценката за неравноправност на дадена договорна клауза се извършва, като се отчита характерът на услугите, за които е сключен договорът, като се вземат предвид „всички обстоятелства, довели до сключването му“, включително евентуално обстоятелството, че потребителят не е навършил пълнолетие.

119. Все пак в случая, ако обстоятелството, че потребителят не е навършил пълнолетие, може да представлява обстоятелство, което трябва да се вземе предвид, би трябвало да се отчете и фактът, че към момента на сключване на спорния договор ненавършилото пълнолетие лице е било представлявано от родителите си и че този договор е бил подписан едва една година преди C да навърши пълнолетие.

120. С оглед на гореизложените съображения предлагам на деветия въпрос да се отговори в смисъл, че член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 24, параграф 2 от Хартата трябва да се тълкуват в смисъл, че при преценката на неравноправния характер на дадена клауза следва да се вземе предвид обстоятелството, че

[92] Вж. в този смисъл и по аналогия решение от 11 март 2021 г., État belge (Връщане на родител на ненавършило пълнолетие лице) (C-112/20, EU:C:2021:197, т. 37 и 38).

[93] Вж. в това отношение Общ коментар № 14 (2013) на Комитета по правата на детето относно правото на детето неговият висш интерес да бъде от първостепенно значение (член 3, параграф 1) CRC/C/GC/14, точка 19.

[94] Решение от 11 юни 2024 г., Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Жени, които се отъждествяват с ценността за равенство между половете) (C-646/21, EU:C:2024:487, т. 73), което посочва Общ коментар № 14 (2013) на Комитета по правата на детето относно правото на детето неговият висш интерес да бъде разглеждан като първостепенно съображение (член 3, параграф 1), CRC/C/GC/14, т. 6.

[95] Вж. съображения 18 и 19 от Директивата за нелоялни търговски практики.

съответният потребител, като ненавършил пълнолетие към момента на сключване на договора, принадлежи към особено уязвима група, без обаче да се пренебрегват други обстоятелства, съществуващи към момента на сключване на този договор, като например фактът, че това ненавършило пълнолетие лице е било представлявано от родителите си, както и степента на неговата зрялост.

V. Заключение

121. С оглед на гореизложените съображения предлагам на Съда да отговори на поставените от Augstākā tiesa (Senāts) (Върховен съд, Латвия) преюдициални въпроси по следния начин:

„1) Член 1, параграфи 1 и 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори, изменена с Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 г.,

трябва да се тълкува в смисъл, че

договор за услуги за спортно развитие и подпомагане на кариерата, сключен между, от една страна, доставчик, който упражнява дейността си в областта на тренирането и развитието на спортисти, и от друга страна, ненавършило пълнолетие лице, което е било представлявано от родителите си и не е било нает в областта на спорта при сключването на този договор, по принцип попада в приложното поле на тази директива, ако са изпълнени останалите условия за прилагане, определени в същата директива.

2) Член 4, параграф 2 от Директива 93/13, изменена с Директива 2011/83,

трябва да се тълкува в смисъл, че

ако към момента на сключване на посочения договор тази разпоредба не е била транспонирана във вътрешното право, националният съд трябва във всички случаи да може да прецени неравноправния характер на дадена договорна клауза по смисъла на член 3 от тази директива, независимо дали тази клауза се отнася до основния предмет на договора или до съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, дори ако продавачът или доставчикът я е изготвил предварително на ясен и разбираем език.

3) Член 5 от Директива 93/13, изменена с Директива 2011/83,

трябва да се тълкува в смисъл, че

изискването договорните клаузи да са формулирани „на ясен и разбираем език“ налага на предприятие, което предлага услуги за спортно развитие и подпомагане на кариерата, да предостави на млад спортист достатъчно информация, за да може той да вземе информирано решение, което се основава на точни данни, така че договорната клауза трябва не само да бъде разбираема от формална и граматическа гледна точка, но трябва и да позволява на потребителя да разбере в тяхната цялост, от една страна, съществените имуществени последици, които тя би могла да породи от гледна точка на финансовите задължения, които съдържа, и от друга страна, да измери тяхното съответствие спрямо общата стойност на предлаганите от това предприятие услуги.

4) Член 3, параграф 1 от Директива 93/13, изменена с Директива 2011/83,

трябва да се тълкува в смисъл, че

за преценката на евентуално неравноправния характер на клауза от договор за услуги за подпомагане на развитието и спортната кариера, която предвижда, че за предоставянето на тези услуги младият спортист в качеството си на потребител се задължава да заплаща възнаграждение в размер на 10 % от приходите, които ще получи през следващите петнадесет години, ако стане професионален играч, са релевантни възможното неспазване на изискването за „добросъвестност“ и наличието на евентуална „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя, като се уточнява, че следва да се отчита по-специално наличието на приложими правила в националното право при липса на уговорка между страните, така че да се прецени дали и евентуално в каква степен този договор поставя потребителя в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право, а при липсата на такива правила — съществуващи към датата на сключване на посочения договор пазарни практики относно възнагражденията в съответната спортна област, при условие че са добросъвестни и справедливи, както и естеството на стоките или услугите, за които е сключен договорът, като се вземат предвид, към момента на сключването му, всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи на същия или на друг договор, от който той произтича, по-специално дали дължимото възнаграждение съответства на пазарната стойност в съответния спортен сектор, като се има предвид по-специално рискът, който създава за продавача или доставчика обстоятелството да няма гаранция, че последният ще получи възнаграждение, в случай че младият спортист не стане професионален играч.

5) Член 6, параграф 1 от Директива 93/13, изменена с Директива 2011/83,

трябва да се тълкува в смисъл, че

договорна клауза, обявена за неравноправна, трябва поначало да се счете, че никога не е съществувала, така че тя няма как да има последици за потребителя, който би трябвало да получи възстановяване в правното и фактическо положение, в което би се намирал при липсата на тази клауза, без националният съд да може да му налага плащането на каквато и да било сума на основание на предвиденото в обявената за неравноправна клауза възнаграждение, независимо дали тази сума е намалена до размера на действително направените от доставчика на услуги разходи за изпълнение на договора.

6) Член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от Директива 93/13, изменена с Директива 2011/83, във връзка с член 24, параграф 2 от Хартата на основните права на Европейския съюз,

трябва да се тълкуват в смисъл, че

при преценката на неравноправния характер на дадена клауза следва да се вземе предвид обстоятелството, че съответният потребител, като ненавършил пълнолетие, принадлежи към особено уязвима група, без обаче да се пренебрегват други обстоятелства, съществуващи към момента на сключване на този договор, като например фактът, че това ненавършило пълнолетие лице е било представлявано от родителите си, както и степента на неговата зрялост“.